

ELMÉLET–MÓDSZETAN

TOROCZKAI ADRIENN – HAHN CSABA

Európai uniós támogatási adatok területi értékelése

A Pályázati Információs Központ (PIK) megbízásából tanulmány készült a Nemzeti fejlesztési terv (2004–2006) operatív programjainak területi szempontú közbenső értékeléséről. Cikkünkben – a tanulmány eredményeit felhasználva – bemutatjuk, hogy az egyes társadalmi, gazdasági vagy infrastrukturális tényezők milyen hatással vannak a kistérségeknek az európai uniós támogatásokkal kapcsolatos pályázati aktivitására és a támogatások elnyerésének valószínűségére, továbbá mely tényezők növelhetik a pályázati sikerességet.

Elemzéseinket – a szokásos területfejlesztési gyakorlatnak megfelelően – *kistérségi szinten* végeztük. Ennek oka, hogy az elmúlt időszakban felértékelődött a kistérségi szint, a kistérség a statisztikai elemzésekhez legmegfelelőbb aggregációs egység, és a hazai regionális folyamatok elemzésének optimális egysége.

A támogatási adatok elemzése

Bár az uniós támogatások adatai pályázati („komponens”) szinten is rendelkezésre állnak az egységes monitoring és információs rendszerben, és ezeket a PIK is folyamatosan figyelemmel kíséri, vizsgálatainkban *prioritási és azon belül intézkedési szintű elemzéseket* végeztünk, mivel ezen szintekhez kapcsolhatók az eredmény-, illetve hatásindikátorok. Terjedelmi korlátok miatt azonban csak *prioritási szintig* mutatjuk be az eredményeket, de a PIK a teljes tanulmányt bárkinek rendelkezésére bocsátja.

Minden pályázati konstrukcióra megkaptuk a PIK-től kistérségi aggregációban a pályázat indulásától 2006. február 28-ig terjedő időszakban beérkezett támogatási igényeket, valamint az operatív programok irányító hatóságai (IH) által megítélt támogatások adatait. Ezeket az elemzéshez előbb intézkedési, majd prioritási, végül programszintre is összesítettük. (A központi programokkal nem foglalkoztunk.)

Vizsgálataink során – a grafikus (kartogramos) szemléltetésen túl – alapvetően korrelációvizsgálatokat végeztünk, amelyek célja annak bemutatása, hogy milyen összefüggések fedezhetők fel az egyes kistérségek területi fejlettsége (elmaradottsága) vagy más társadalmi-gazdasági mutatói és az egyes operatív programok által történő támogatottsága között. Mivel az első Nemzeti fejlesztési terv alapvető célja a területi felzárkóztatás, különösen azt vizsgáltuk, hogy az egyes operatív programok mennyiben segítették az elmaradott térségek felzárkóztatását, vagy adott esetben növelték-e a különbségeket. Másodsorban azt elemeztük, hogy mely egyéb (infrastrukturális, humán) mutatók vannak hatással a pályázati és támogatási adatokra. A vizsgálatokhoz szükséges statisztikai mutatókat a területi információs rendszer (TeIR) társadalmi, gazdasági és infrastrukturális adatbázisaiból (KSH-TSTAR, APEH-szja és APEH-TÁNYA) állítottuk elő. Mód-

szertanilag különösen érdekes, hogy a Nemzeti fejlesztési terv pénzügyi adatait – statisztikai elemzések keretében – társadalmi-gazdasági mutatókkal vetettük össze, mert ezen elemzések új megközelítésbe helyezik a közbenső értékelés lehetőségeit.

Társadalmi-gazdasági mutatók képzése

A TeIR interaktív elemző moduljából lekérdeztük a szükséges elemi adatokat kistérségi aggregációban a 2004. évre vonatkozóan, amelyekből aztán előállítottuk a következő társadalmi-gazdasági mutatókat:

Általános fejlettségi mutatók

- Szja-alapot képező jövedelem egy főre
- Szja-alapot képező jövedelem egy adófizetőre
- Szja-t fizetők aránya a népességben
- Főállásúak aránya a népességben
- A TÁNYA¹-s vállalkozások bruttó hozzáadott értéke 1 főre
- A TÁNYA-s vállalkozások bruttó hozzáadott értéke egy alkalmazottra
- A TÁNYA-s vállalkozások alkalmazottainak aránya a népességben

A gazdasági (vállalkozási) aktivitás mutatói

- A működő vállalkozások száma 1000 főre
- A mezőgazdasági vállalkozások aránya a működő vállalkozások között
- Az ipari vállalkozások aránya a működő vállalkozások között
- Az építőipari vállalkozások aránya a működő vállalkozások között
- A kereskedelmi és szolgáltató vállalkozások aránya a működő vállalkozások között
- A turisztikai vállalkozások aránya a működő vállalkozások között
- A logisztikai vállalkozások aránya a működő vállalkozások között
- A gazdasági szolgáltató (kvaterner) vállalkozások aránya
- A TÁNYA-s vállalkozások száma 1000 főre
- Jegyzett tőke 1 főre
- Mérlegfőösszeg (eszköz-, illetve forrásállomány) 1 főre
- Adózás előtti eredmény 1 főre
- Az 1 vállalatra jutó alkalmazottak átlagos száma
- A külföldi tőke aránya a jegyzett tőkében
- Külföldi tőke 1 főre
- Az exportárbevétel aránya

Demográfiai és népességi aktivitási mutatók

- Népsűrűség
- Az aktív korúak aránya az állandó népességben

¹ A társasági nyereségadóztatás hatálya alá tartozó.

- Az időskorúak aránya az állandó népességben
- Vándorlási különbözet 1000 főre
- A regisztrált munkanélküliek aránya az aktív korú népességben

Turisztikai és ellátási mutatók

- Szállásférőhelyek 1000 főre
- Vendégek 1000 főre
- Vendégéjszakák 1000 főre
- Vendéglátóhelyek 1000 főre
- Kiskereskedelmi üzletek 1000 főre

Infrastrukturális mutatók

- A tisztított szennyvíz aránya
- Szennyvízmennyiség 1000 főre
- Az 1 km ivóvízvezetékre jutó csatornahálózat hossza
- A csatornázott lakások aránya
- Az ivóvízhálózatra kötött lakások aránya
- Lakásállomány 1000 főre
- A kábeltelevíziós lakások aránya
- Személygépkocsik 1000 főre

A humán erőforrások mutatói

- Házi orvosok 1000 főre
- Kórházi ágyak 1000 főre
- Könyvtár 1000 főre
- Általános iskolai terem 1000 főre
- Az egy tanteremre jutó tanulók száma
- Középfokú tanuló 1000 főre
- Az óvodások aránya az általános iskolásokhoz képest
- Iskolai számítógép 1000 főre
- Tornaterem 1000 főre

A kistérségek pályázati tevékenységének statisztikai elemzése

A vizsgálatok eredményeit előbb kartogramokon mutatjuk be, majd részletesen elemezzük a benyújtott és a megítélt támogatásoknak, valamint ezek egymáshoz viszonyított arányának a társadalmi-gazdasági mutatókkal való összefüggéseit.

A kistérségek NFT-támogatásai kartogramokon

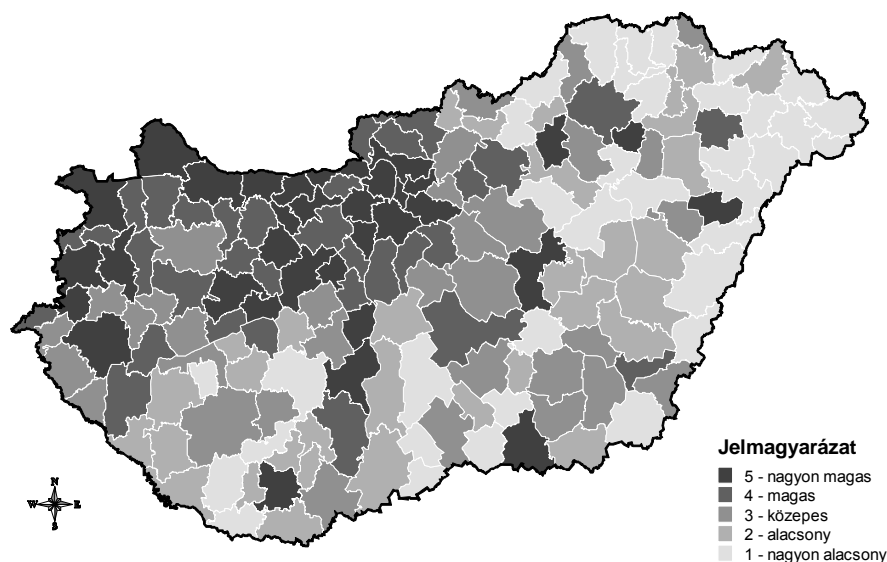
Ebben a fejezetben bemutatjuk az ország kistérségeinek fejlettségét, és ehhez hasonlítjuk a Nemzeti fejlesztési terv alapján készült öt operatív programból (2006. február 28-ig) megítélt támogatások egymáshoz való viszonyát. A továbbiakban az operatív

programokból együttesen elnyert támogatási értéket nevezzük NFT-támogatásnak. Cé-lunk annak bemutatása, hogy az uniós támogatások mennyiben kerültek az elmaradott térségekbe, valamint hogy milyen az országban a „túltámogatott” vagy „alultámogatott” térségek aránya. Mivel kistérségi szinten nem tudjuk a fejlettséget az egy főre jutó GDP-vel mérni, ezért – a területfejlesztési gyakorlatnak megfelelően – az *egy főre jutó személyi jövedelmet* alkalmazzuk helyette, amely – a kutatási tapasztalatok szerint – az általános fejlettség nagyon jó közelítését adja.

A kistérségi fejlettségi kartogram előállításához sorba rendeztük a hazai kistérségeket a 2004. évi egy főre jutó személyi jövedelem alapján, majd 5 (egyenlő elemszámú) kategóriába soroltuk őket. Ez alapján a legfelső *nagyon magas* fejlettségi kategóriába került – csökkenő sorrendben – Budapest, a Budaörsi, a Pilisvörösvári, a Dunakeszi, a Szentendrei, a Székesfehérvári, a Győri, a Veszprémi, a Szombathelyi, a Dunaujvárosi, a Gödöllői, a Komáromi, a Tiszaújvárosi, a Móri, az Egeri, a Veresegyházi, a Tatabányai, a Zalaegerszegi, a Tatai, a Váci, a Körmendi, a Gárdonyi, a Sárvári, a Debreceni, a Paksi, a Szolnoki, a Pécsi, az Oroszlányi, az Esztergomi, a Szegedi, a Sopron–Fertődi, a Balatonalmádi és a Mosonmagyaróvári kistérség.

1. ábra

Egy főre jutó jövedelem 2004-ben

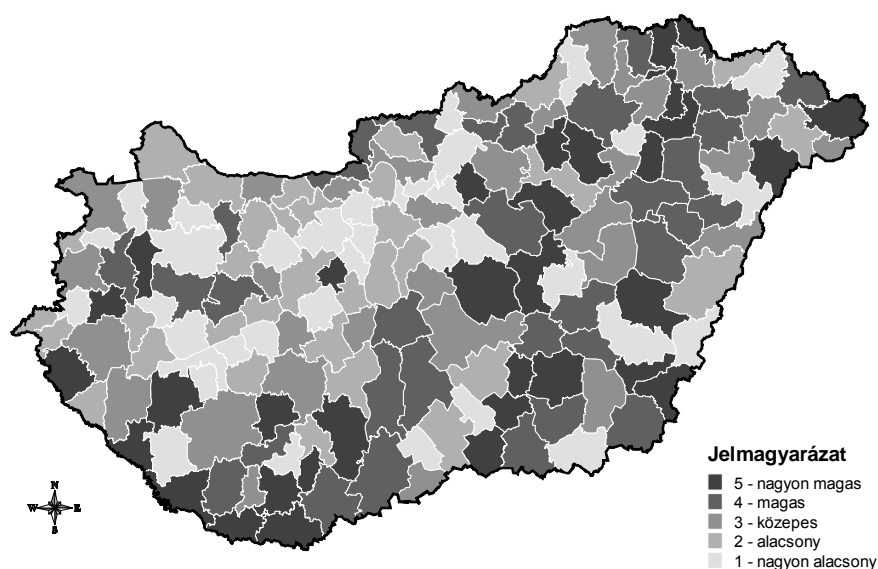
A *nagyon alacsony* fejlettségi kategóriába kerültek – szintén csökkenő sorrendben – a Szigetvári, a Tamási, a Kunszentmártoni, a Szerencsi, a Pétervásárai, a Berettyóújfalui, az Ózdi, a Tiszafüredi, a Balmazújvárosi, a Hevesi, a Mezőkovácsházai, a Mátészalkai, a Sásdi, a Mórahalomi, a Bácsalmási, a Sellyei, a Szikszói, a Jánoshalmi, az Edelényi, a

Kiskőrösi, a Vásárosnaményi, az Encsi, a Nyírbátori, a Hajdúhadházi, az Ibrány–Nagyhalászi, a Lengyeltóti, a Mezőcsáti, a Derecske–Létavértesi, a Fehérgyarmati, a Nagykállói, az Abaúj–Hegyközi, a Kisteleki, a Baktalórántházai, a Sarkadi, a Csengeri és a Bodrogi kistérségek.

Az egy főre jutó NFT-támogatást – az egy főre jutó jövedelemhez hasonlóan – 5 (egyenlő elemszámú) kategóriába soroltuk, és kartogramon ábrázoltuk. A Nemzeti fejlesztési terv *10 legmagasabb fajlagos támogatású kistérsége* a Tokaji (315 632 Ft/fő), a Gárdonyi (273 105 Ft/fő), a Dombóvári (142 225 Ft/fő), a Polgári (119 442 Ft/fő), a Gyulai (110 660 Ft/fő), a Mórahalomi (99 540 Ft/fő), a Siklósi (98 231 Ft/fő), az Egri (97 528 Ft/fő), a Hatvani (91 413 Ft/fő) és a Tiszavasvári (83 850 Ft/fő).

2. ábra

Egy főre jutó NFT-támogatás 2006. február 28-ig

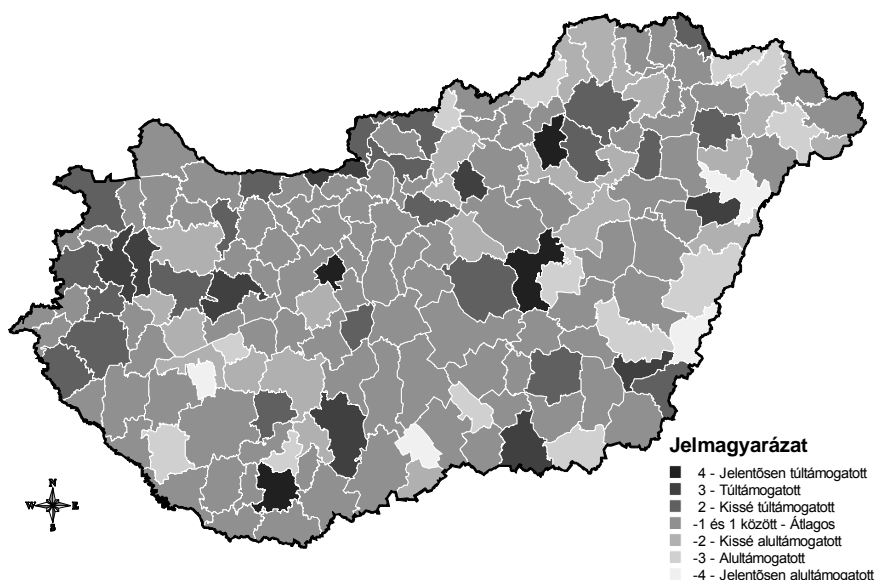
A *legalacsonyabb fajlagos NFT-támogatású 10 kistérség* a Nagyatádi (14 221 Ft/fő), a Sümegi (13 668 Ft/fő), a Pásztói (13 422 Ft/fő), a Körmenői (13 158 Ft/fő), a Monori (12 886 Ft/fő), a Nagykátai (12 634 Ft/fő), a Veresegyházi (12 557 Ft/fő), a Tapolcai (11 988 Ft/fő), a Szécsényi (11 750 Ft/fő) és a Kapuvári (11 706 Ft/fő).

Az előző kartogramok kategóriáit egymásból kivonva megállapíthatjuk, hogy melyek azok a kistérségek, amelyek fejlettségünkhöz (illetőleg fejletlenségünkhöz) képest túltámogatásban részesültek a Nemzeti fejlesztési tervből, vagy alultámogatottak voltak az elmúlt időszakban. A Nemzeti fejlesztési terv szempontjából *jelentősen túltámogatottnak* mondható az Egri, a Gárdonyi, a Pécsi és a Szolnoki kistérség. További 9 kistérség (a Békéscsabai, a Celldömölki, a Debreceni, az Esztergomi, a Hatvani, a Sárvári, a Szegedi,

a Szekszárdi, a Veszprémi) mondható túltámogatottnak. Kedvezőnek mondható, hogy a *kistérségek túlnyomó többsége* (93) a -1 és $+1$ közé eső *átlagos* támogatottságú kategóriába tartozik.

3. ábra

Támogatás és fejlettség összefüggése az NTF esetében

Fejletlenségéhez képest *jelenősen alultámogatott* a Hajdúhadházi, a Jánoshalmi, a Lengyeltóti és a Sarkadi kistérség. Alultámogatottnak mondható még a Balatonföldvári, a Békési, a Berettyóújfalui, a Bodrogi, a Kiskunmajsai, a Kisvárdai, a Komlói, a Makói, a Mátészalkai, a Nagyatádi, az Ózdi, a Szécsényi és a Törökszentmiklósi kistérség. Ezek pályázati *adszorpciós képessége jelentős javításra szorul*, amennyiben további leszakadásukat meg kívánjuk állítani. (A cikk következő részében éppen azt fogjuk megvizsgálni, hogy mely tényezők járulhatnak hozzá egy kistérség támogatottságának növeléséhez.)

A pályázati aktivitás vizsgálata – egy főre jutó benyújtott támogatások

Azt vizsgáljuk, hogy a 2004. évre lekérdezett társadalmi-gazdasági tényezők hogyan befolyásolják az egyes kistérségekből benyújtott pályázati igények fajlagos (egy főre jutó) mértékét az egyes prioritások tekintetében. Különösen azt vizsgáljuk, hogy az egyes operatív programokhoz, illetve prioritásokhoz milyen arányú igényt nyújtottak be a – fejlettségi mutatóik alapján – hátrányos helyzetű térségek. Megnézzük, hogy az ope-

ratív programok mely prioritásai nyújtanak lehetőségeket az elmaradott térségek felzárkóztatására.

Operatív programként vizsgáljuk, hogy van-e korreláció az egyes mutatók és a benyújtott fajlagos pályázati igények között. Az 1. táblázatban szereplő *korrelációs mérőszámok szignifikancia-szintje* (megbízhatósága) *99% fölött van.* (A későbbiekben halványan szedjük a korrelációs mérőszámokat, amennyiben a szignifikancia 95% feletti.) A mezőket *szürke háttérrel* mutatjuk be akkor, ha az – adott mutató szempontjából – *elmaradott térségek* fajlagosan (egy főre számítva) nagyobb értékre nyújtottak be pályázatokat. Az NFT keretében benyújtott pályázatok esetében ez az erősen szignifikáns összefüggéseknél mindig így van.

1. táblázat

*A fejlettségi mutatók összefüggése a benyújtott pályázatok értékével
(az öt operatív program együtt)*

Fejlettségi mutatók	Korrelációs együttható
A főállásúak aránya a népességben	-0,31
Az aktív korúak aránya	-0,31
Az adófizetők aránya a népességben	-0,29
Jövedelem egy főre	-0,28
Az ivóvízhálózatra kötött lakások aránya	-0,25
A külföldi tőke aránya a jegyzett tőkében	-0,23
A csatornázott lakások aránya	-0,22
Jövedelem egy adófizetőre	-0,22
A gazdasági szolgáltatói (kvaterner) szektor aránya	-0,22
Az export árbevétel aránya	-0,21
Munkanélküliségi arány	0,35

A korrelációs vizsgálatokból megállapítható, hogy az ország kistérségei a Nemzeti fejlesztési terv összes pályázatára annál nagyobb egy főre jutó értékben nyújtottak be igényeket, minél rosszabb helyzetben vannak a fenti mutatók tekintetében. A szürke mezők túlsúlya tehát a Nemzeti fejlesztési terv alapján benyújtott pályázatok felzárkóztató szándékát mutatja, legalábbis ez a pályázók törekvése. Egyébként az NFT legalább egy intézkedésére mind a 168 kistérség nyújtott be pályázatot. Az itt fel nem sorolt többi vizsgált mutató nem korrelált erősen a kistérségek egy főre jutó benyújtott támogatási igényeivel. A korrelációk mérőszámait nagyság szerint mutatjuk be, ugyanakkor egy adott mutató nagy negatív értéke azt jelzi, hogy az azon szempontból elmaradott térségek nagy arányban nyújtottak be pályázatokat az NFT-re.

A 2. táblázatban a mutatókat aszerint raktuk sorba, hogy az Agrár- és vidékfejlesztési operatív program (AVOP) „összesen” oszlopának értékei kerüljenek sorrendbe a legkisebttől a legnagyobbig. A korrelációs vizsgálatokból megállapítható, hogy az ország kistérségei az AVOP összes pályázatára annál nagyobb egy főre jutó értékben nyújtottak be pályázatokat, minél rosszabb helyzetben vannak a jelzett mutatók tekintetében. A szürke mezők túlsúlya tehát az AVOP benyújtott pályázatainak felzárkóztató szándékát mutatja, legalábbis a pályázók részéről. Az AVOP legalább egy intézkedésére mind a 168 kistérségből nyújtottak be pályázatot.

2. táblázat

*A fejlettségi mutatók összefüggése a benyújtott pályázatok értékével a korrelációs együtthatók tükrében
(Agrár- és vidékfejlesztési operatív program)*

Fejlettségi mutatók	Összesen	Prioritások		
		alapanyag- termelés	feldolgozás és értékesítés	a vidéki térségek fejlesztése
A kvaterner szektor aránya	-0,51	-0,50	-0,33	-0,36
Jövedelem egy adófizetőre	-0,50	-0,52	-0,28	-0,35
Jövedelem egy főre	-0,48	-0,48	-0,27	-0,35
A csatornázott lakások aránya	-0,46	-0,50		-0,31
A főállásúak aránya a népességben	-0,40	-0,36	-0,23	-0,34
Az aktív korúak aránya	-0,38	-0,40	-0,21	-0,22
Szennyvíz 1000 főre	-0,36	-0,36	-0,21	-0,28
Az adófizetők aránya a népességben	-0,33	-0,29	-0,20	-0,29
A személygépkocsik 1000 főre	-0,30	-0,40		
Általános iskolai terem 1000 főre	0,20	0,20	0,19	
Könyvtár 1000 főre	0,23	0,18	0,33	
Munkanélküliségi arány	0,33	0,32	0,22	0,28

Megjegyezzük, hogy a munkanélküliség pozitív korrelációs értékeinek szürkére festése abból adódik, hogy minél magasabb a kistérségekben a munkanélküliek aránya, annál nagyobb az AVOP kereteire benyújtott pályázatok száma, ami felzárkóztató hatású. Érdekes megfigyelni a mezőgazdasági vállalkozások arányánál megmutatkozó magas korrelációt, de ez az AVOP jellegéből adódóan természetesnek mondható.

3. táblázat

*A fejlettségi mutatók összefüggése a benyújtott pályázatok értékével a korrelációs együtthatók tükrében
(Gazdasági versenyképesség operatív program)*

Fejlettségi mutatók	Összesen	Prioritások			
		beruházás- ösztönzés	a kis- és közép- vállalko- zások fejlesztése	K+F, innováció	az infor- mációs társadalom és gazdaság fejlesztése
Munkanélküliségi arány	-0,26	-0,23	-0,37	-0,26	0,26
Az aktív korúak aránya	0,24		0,44	0,31	-0,28
Jegyzett tőke 1 főre	0,25	0,21	0,31		
Az adófizetők aránya a népességben	0,26	0,27	0,28	0,28	-0,18
Az alkalmazottak aránya a népességben	0,29		0,29	0,42	
Bruttó hozzáadott érték 1 főre	0,30		0,26	0,31	
Jövedelem egy adófizetőre	0,30	0,19	0,30	0,38	-0,22
Szennyvíz 1000 főre	0,31		0,37	0,59	-0,23
A kvaterner szektor aránya	0,32		0,34	0,49	-0,29
Jövedelem egy főre	0,33	0,24	0,34	0,39	-0,23
Személygépkocsik 1000 főre	0,36		0,51	0,29	
Vállalkozás 1000 főre	0,39		0,55	0,50	-0,21
TÁNYA-s vállalkozás 1000 főre	0,40		0,53	0,49	-0,18

A humánerőforrások mutatói (általános iskolai terem 1000 főre, könyvtár 1000 főre) láthatóan növelték az operatív programra benyújtott pályázatok (fajlagos) értékét, amellyel elősegíthetik az érintett kistérségek adszorpciós képességének javítását, potenciális támogathatóságát.

A Gazdasági versenyképesség operatív program (GVOP) – mint a 3. táblázatból is látható – nem elsősorban az elmaradott térségek felzárkóztatását célozta meg, és ez már a benyújtott pályázatok szintjén is megmutatkozott. A különböző mutatók alapján elmaradott térségek aktívabb pályázati tevékenysége gyakorlatilag csak „Az információs társadalom és gazdaság fejlesztése” prioritásnál (azon belül is „A széles sávú távközlési infrastruktúra fejlesztése” című intézkedésnél) érvényesült.

Általánosan megfigyelhető, hogy a GVOP esetében a korrelációk alacsonyabbak, mint az AVOP-nál, ráadásul szignifikanciaszintjeik sem olyan erősek. A *foglalkoztatottság* (munkanélküliségi arány, aktív korúak aránya) és a *termelékenység* (jövedelem egy főre, egy adófizetőre) közül az utóbbinak volt nagyobb jelentősége a pályázatok benyújtásánál, de leginkább a *vállalkozássűrűség* volt az, amely pozitívan befolyásolta a GVOP-re benyújtott pályázatok arányát. A vállalkozások struktúrájában a kwaterner szektor aránya egyértelműen fejlesztő hatású.

4. táblázat

A fejlettségi mutatók összefüggése a benyújtott pályázatok értékével a korrelációs együtthatók tükrében (Humánerőforrás-fejlesztési operatív program)

Fejlettségi mutatók	Összesen	Prioritások			
		aktív munkaerő-piaci politikák	a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem	egész életen át tartó tanulás	a humán infrastruktúra fejlesztése
Az alkalmazottak aránya a népességben	0,22	-0,31		0,51	
Jövedelem egy főre	0,25	-0,37	-0,22	0,44	
Jövedelem egy adófizetőre	0,25	-0,38	-0,18	0,39	
A csatornázott lakások aránya	0,33	-0,32		0,44	0,31
Az aktív korúak aránya	0,33	-0,29		0,42	0,34
TÁNYA-s vállalkozás 1000 főre	0,34	-0,32		0,48	
A kábeltelevíziós lakások aránya	0,35			0,41	0,31
Vállalkozások 1000 főre	0,39	-0,30		0,53	0,27
Szennyvíz 1000 főre	0,40	-0,26		0,60	0,25
Kórházi ágyak 1000 főre	0,41		0,18	0,41	0,34
A kwaterner szektor aránya	0,41	-0,38		0,60	0,25
Iskolai számítógép 1000 főre	0,46			0,45	0,44
Középiszkolás 1000 főre	0,55			0,59	0,47

A Humánerőforrás-fejlesztési operatív program (HEFOP) esetében hasonló következtetéseket lehet levonni, mint a GVOP-nél. Összességében a HEFOP intézkedéseire vonatkozó pályázati kiírások nem segítették elő az elmaradott térségek pályázati aktivitását, sőt a HEFOP pályázataira összességében azok a térségek adtak be több pályázatot, amelyek az általános *fejlettségi* (jövedelem, vállalkozási aktivitás, kwaterner szektor aránya,

foglalkoztatottság, termelékenység, aktív korúak aránya) és a *humánerőforrás-fejlettségi* (középiskolások aránya, iskolai számítógépek, kórházi ágyak, kábelhálózat) mutatók tekintetében eleve fejlettebbek. *Ezen tényezők előrevetítik azt, hogy a HEFOP (és a GVOP) növeli a kistérségek közötti fejlettségi különbségeket.*

„Az aktív munkaerő-piaci politikák támogatása” és „A társadalmi kirekesztés elleni küzdelem a munkaerőpiacra történő belépés segítségével” prioritások esetében még általában kimutatható az elmaradottabb térségek magasabb pályázati aktivitása (lásd a szűrke mezők arányát), ugyanakkor a további két prioritás lerontja ezt a felzárkóztató hatást.

5. táblázat

A fejlettségi mutatók összefüggése a benyújtott pályázatok értékével a korrelációs együtthatók tükrében (Környezetvédelem és infrastruktúra operatív program)

Fejlettségi mutatók	Környezetvédelem	Intézkedések		
		vízminőség-javítás	az állati hulladék kezelése	az energia-gazdálkodás környezetbarát fejlesztése
Középiskolás 1000 főre	-0,34	-0,34		
A csatornahálózat hossza	-0,31			
Iskolai számítógép 1000 főre	-0,30		-0,43	
A csatornázott lakások aránya	-0,29			
A kábeltelevíziós lakások aránya	-0,23			
Szennyvíz 1000 főre	-0,23			
A kvaterner szektor aránya	-0,22			
A külföldi tőke aránya a jegyzett tőkében		-0,30		
Személygépkocsik 1000 főre			-0,71	
Vállalkozások 1000 főre			-0,49	
Kiskereskedelmi üzletek 1000 főre			-0,46	
Jövedelem egy adófizetőre			-0,38	
Munkanélküliségi arány			0,39	
Az adófizetők aránya a népességben				0,38
A főállásúak aránya a népességben				0,40
Az exportárbevétel aránya				0,58

A Környezetvédelmi és infrastruktúra operatív program (KIOP) két prioritása közül csak a „Környezetvédelem” keretében került sor pályázatkirásra, a közlekedési, infrastrukturális programok központi lebonyolításúak, ezért itt nem foglalkozunk velük. Az intézkedések közül bemutatjuk azt a hármat, ahol több mint 20 kistérségből nyújtottak be pályázatot.

Mint az 5. táblázatból látható, az *elmaradottabb* (alacsony jövedelmű, magasabb munkanélküliségű, alacsonyabb foglalkoztatottságú, alacsonyabb vállalkozói aktivitású), valamint az *infrastrukturális szempontból fejletlenebb* (vízellátású, csatornázottságú) kistérségek nagyobb arányban pályáztak a KIOP támogatására. Elgondolkodtató azonban, hogy miért nyújtottak be nagyobb arányban KIOP-pályázatokat ott, ahol a humánerőforrások fejlettsége alacsonyabb (középiskolás 1000 főre, iskolai számítógép 1000 főre, kábeltelevíziós lakások aránya), és ezek a kistérségek miért nem inkább a HEFOP

pályázatain indultak. Érdekes ugyanakkor az is, hogy „Az energiagazdálkodás környezetbarát fejlesztése” nevű intézkedés kifejezetten a fejlettebb térségeket buzdította pályázat benyújtására.

6. táblázat

*A fejlettségi mutatók összefüggése a benyújtott pályázatok értékével
a korrelációs együtthatók tükrében
(Regionális fejlesztés operatív program)*

Fejlettségi mutatók	Összesen	Prioritások		
		turisztika	térségi infrastruktúra	regionális humán erőforrás
Az aktív korúak aránya	-0,41	-0,25	-0,47	-0,41
Az adófizetők aránya a népességben	-0,37	-0,20	-0,42	-0,38
Személygépkocsik 1000 főre	-0,37	-0,18	-0,43	-0,35
A főállásúak aránya a népességben	-0,36	-0,20	-0,39	-0,36
Az ivóvízhálózatra kötött lakások aránya	-0,36	-0,22	-0,38	-0,34
Jövedelem egy főre	-0,35	-0,19	-0,38	-0,36
Vállalkozások 1000 főre	-0,31		-0,41	-0,36
A kvaterner szektor aránya	-0,29	-0,19	-0,33	-0,34
Jövedelem egy adófizetőre	-0,27		-0,28	-0,28
Az alkalmazottak aránya a népességben	-0,26		-0,32	-0,31
Könyvtár 1000 főre	0,26	0,24	0,30	0,29
Általános iskolai terem 1000 főre	0,36	0,30	0,35	0,31
Munkanélküliségi arány	0,51	0,34	0,49	0,56

Mint a 6. táblázatból jól látható, az operatív programok közül – az AVOP mellett – a Regionális fejlesztés operatív program (ROP) az, ahol a benyújtott pályázatok egy főre jutó értéke leginkább összefügg a kistérségek elmaradottságával, azaz *minél elmaradottabb egy kistérség* a különböző társadalmi-gazdasági és infrastrukturális mutatók alapján, *fajlagosan annál nagyobb értékű támogatást igényelt a ROP pályázatain*. Természetesen ezt elősegítette az is, hogy már a pályázati kiírásokban is szerepelt, hogy az elbírálásnál előnyt élveznek majd az elmaradottabb régiók.

A korrelációs együtthatók is magasnak mondhatók, például az *aktív korú népesség arányával* a ROP egésze tekintetében -0,41 az érték, de „A térségi infrastruktúra és a települési környezet fejlesztése” prioritás esetében a korreláció -0,47. A *munkanélküliségi arány* pedig a ROP egésze kapcsán 0,51-es korrelációt mutat, de a humánerőforrás-fejlesztés regionális dimenziójának erősítése prioritással 0,56-os, rendkívül magas az összefüggés, tehát a magasabb munkanélküliségű térségekből ezen prioritásokhoz kiemelkedően magas egy főre jutó értékű pályázatokat nyújtottak be. (Mint tudjuk, a korrelációs együtthatók -1 és +1 között változhatnak.) A fentiek alól a turisztikai prioritás jelent kivételt, itt ritkábbak és alacsonyabbak az összefüggések.

Elmondható, hogy inkább a foglalkoztatottsági, és kevésbé a termelékenység szempontról elmaradott kistérségek voltak aktívabbak. Megfigyelhető viszont az is, hogy egyes humánerőforrás-mutatók (könyvtár, általános iskola) pozitívan befolyásolják a pályázati aktivitást.

Az egy főre jutó megítélt támogatások

Vizsgáljuk meg ezek után, hogy a társadalmi-gazdasági tényezők hogyan befolyásolják a kistérségek által elnyert támogatások fajlagos (egy főre jutó) mértékét az egyes operatív programok tekintetében. Megvizsgáljuk, hogy az egyes operatív programokból, illetve prioritásokból milyen arányú támogatást kaptak a különböző mutatók alapján hátrányos helyzetűnek mondható térségek. Megnézzük, hogy az operatív programok mely intézkedései nyújtottak tényleges támogatást az elmaradott térségek felzárkóztatásához. A korrelációs vizsgálatok során az erősen szignifikáns, 99%-os megbízhatóságú együttthatókat továbbra is vastag szedéssel jelöljük, és szürke háttérrel emeljük ki azokat az összefüggéseket, amelyek az elmaradott térségek felzárkóztatásához járulnak hozzá.

Előzetesen megjegyezzük, hogy egyes prioritásoknál rendkívül erős összefüggés van a *benyújtott* és a *megítélt* támogatások között, míg más prioritások pályázatainál az összefüggések gyengébbek.

7. táblázat

*A fejlettségi mutatók összefüggése a támogatott pályázatok értékével
(az öt operatív program együtt)*

Mutatók	Korrelációs együttthatók
<i>A benyújtott pályázatok 1 főre jutó értéke</i>	0,64
Iskolai számítógép 1000 főre	0,22
Középiskolás 1000 főre	0,21
Az építőipari vállalkozások aránya	-0,20

Az előző fejezetben kimutattuk, hogy a Nemzeti fejlesztési terv pályázataira nagy arányban jelentkeztek az elmaradott (gyengébb társadalmi-gazdasági és infrastrukturális mutatókkal rendelkező) kistérségek. Vizsgálataink kimutatták, hogy *az NFT megítélt (egy főre jutó fajlagos) támogatásai magasabbak azokban a kistérségekben, amelyek fajlagosan magasabb értékű pályázatot nyújtottak be*. Ez szinte minden operatív programra és prioritásra igaz, amint majd a későbbiekben bemutatjuk. (Aki többre pályázott, annak több jutott.) Általános NFT-szinten a korrelációs együtttható 0,64!

A támogatások nagyobb arányát (átfogó NFT-szinten) csak az iskolai számítógépekkel jobban ellátott, illetve a magasabb középiskolás-aránnyal rendelkező kistérségekre lehet kimutatni, ami önmagában érdekes összefüggés. Azt jelezheti, hogy ezeknek a humán erőforrás-tényezőknek jelentős hatása van a kistérségek adszorpciós képességének növelésére.

Amint a 8. táblázatból látható, az AVOP esetében magasabb a korreláció (0,83) a benyújtott és a megítélt fajlagos támogatások között, mint a teljes NFT esetében. Prioritásonként ugyanakkor eltérők az értékek. A legmagasabb, 0,9 az „Alapanyag-termelés” esetében, ahol gyakorlatilag majdnem minden pályázó megkapta a megpályázott támogatási összeget. Majdnem ugyanez a helyzet a „Vidéki térségek fejlesztése” prioritásnál is. Legmagasabb és legszélesebb körű (negatív, tehát felzárkóztatást előrevetítő) korrelációs együttthatókat is ennél a két prioritásnál tapasztalhatunk.

8. táblázat

*A fejlettségi mutatók összefüggése a támogatott pályázatok értékével
a korrelációs együtthatók tükrében
(Agrár- és vidékfejlesztési operatív program)*

Mutatók	Összesen	Prioritások		
		alapanyag- termelés	feldolgozás és értékesítés	a vidéki térségek fejlesztése
<i>A benyújtott pályázatok 1 főre jutó értéke</i>	0,83	0,90	0,31	0,89
Jövedelem egy adófizetőre	-0,54	-0,48		-0,36
A kvaterner szektor aránya	-0,52	-0,45	-0,20	-0,36
Jövedelem egy főre	-0,50	-0,44		-0,37
A csatornázott lakások aránya	-0,49	-0,48		-0,33
Vállalkozások 1000 főre	-0,40	-0,39		-0,27
A főállásúak aránya a népességben	-0,38	-0,30		-0,35
Szennyvíz 1000 főre	-0,38	-0,35		-0,27
A külföldi tőke aránya a jegyzett tőkében	-0,37	-0,35		-0,28
Személygépkocsik 1000 főre	-0,37	-0,39		-0,21
Az aktív korúak aránya	-0,36	-0,36		-0,29
Könyvtár 1000 főre	0,23	0,21		
Általános iskolai terem 1000 főre	0,24	0,22		
Munkanélküliségi arány	0,36	0,30		0,28

„A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése” című prioritás kilóg a sorból, mert egyrészt csak gyenge korreláció mutatható ki a benyújtott és a megítélt támogatások között, másrészt alapvetően nem az elmaradott térségeket támogatja, nincs kimutatható korreláció az elmaradottság és a támogatottság között, annak ellenére, hogy 109 kistérséget érint, és a benyújtott pályázatok nagyobb arányban érkeztek az elmaradott térségekből. Ilyen szempontból ennek a prioritásnak inkább a Gazdasági versenyképesség operatív programban lenne a helye.

A GVOP megítélt támogatásai 0,77-es kistérségi korrelációt mutatnak a benyújtott pályázatokkal, tehát itt is igaz az a képlet, hogy amelyik térség nem pályázik, azt nem keresik meg azzal, hogy támogatást szeretnének neki adni. Legmagasabb a korreláció (0,95) a „K+F, innováció” című prioritásnál, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy szinte minden pályázó megkapta azt a támogatást, amit igényelt.

A legalacsonyabb a korreláció a benyújtott és a megítélt támogatási igények kistérségi megoszlása között (0,67) „Az információs társadalom és gazdaság fejlesztése” prioritásnál, ami területfejlesztési szempontból azért fájlattható, mert éppen ez volt a GVOP szinte egyetlen olyan prioritása, amelyre az elmaradott térségek nagyobb arányban pályáztak, mint a fejlettebbek.

A 9. táblázatból jól látszik, hogy a GVOP-ből összességében, valamint a 2. és a 3. prioritásából egyértelműen a fejlettebb térségek nyertek el nagyobb fajlagos támogatásokat, az 1. és a 4. prioritásnál pedig nem mutathatók ki egyértelmű összefüggések. A GVOP-nél a Nemzeti fejlesztési terv felzárkóztató célja összességében nem érvényesült.

9. táblázat

*A fejlettségi mutatók összefüggése a támogatott pályázatok értékével
a korrelációs együtthatók tükrében
(Gazdasági versenyképesség operatív program)*

Mutatók	Összesen	Prioritások			
		beruházás- ösztönzés	a kis- és középvállal- kozások fejlesztése	K+F, innováció	az informá- ciós társadalom és gazdaság fejlesztése
<i>A benyújtott pályázatok 1 főre jutó értéke</i>	0,77	0,82	0,83	0,95	0,67
Bruttó hozzáadott érték 1 főre	0,33		0,21	0,29	
Az alkalmazottak aránya a népességben	0,33		0,24	0,38	
Vállalkozások 1000 főre	0,33		0,46	0,46	
A kvaterner szektor aránya	0,33		0,34	0,46	
Jövedelem egy főre	0,32		0,29	0,34	
TÁNYA-s vállalkozás 1000 főre	0,32		0,45	0,44	
Jövedelem egy adófizetőre	0,30		0,26	0,34	
Személygépkocsik 1000 főre	0,30		0,42	0,25	
Szennyvíz 1000 főre	0,29		0,33	0,52	
Középiskolás 1000 főre	0,28		0,32	0,35	
Munkanélküliségi arány	-0,30	-0,22	-0,32	-0,25	

10. táblázat

*A fejlettségi mutatók összefüggése a támogatott pályázatok értékével
a korrelációs együtthatók tükrében
(Humán erőforrás-fejlesztési operatív program)*

Mutatók	Összesen	Prioritások			
		aktív munkaerő- piaci politikák	a társa- dalmi kirekesztés elleni küzdelem	egész életen át tartó tanulás	a humán infra- struktúra fejlesztése
<i>A benyújtott pályázatok 1 főre jutó értéke</i>	0,77	0,53	0,63	0,61	0,55
Könyvtár 1000 főre	-0,26			-0,38	
Általános iskolai terem 1000 főre	-0,23			-0,31	
Az alkalmazottak aránya a népességben	0,22	-0,23		0,50	
Jövedelem egy adófizetőre	0,25	-0,26		0,42	
Jövedelem egy főre	0,26	-0,25		0,46	
Az aktív korúak aránya	0,26	-0,22		0,43	
Vállalkozások 1000 főre	0,39			0,55	0,28
A kvaterner szektor aránya	0,39			0,54	0,25
Iskolai számítógép 1000 főre	0,41			0,49	0,35
Középiskolás 1000 főre	0,50			0,59	0,41

A HEFOP az eddigi operatív programoknál vegyesebb képet mutat a megítélt támogatások tekintetében. Igaz, hogy itt is 0,77 a korreláció a benyújtott és a megítélt fajlagos támogatások kistérségi szintű megoszlása között, ugyanakkor az egyes prioritásoknak a fejlettségi mutatókkal való korrekciója jelentősen eltér.

Mint a 10. táblázatból (a szürke mezők arányából) látható, az elmaradott térségek részesedése „Az aktív munkaerő-piaci politikák támogatása” prioritásból kismértékű, „A társadalmi kirekesztés elleni küzdelem a munkaerőpiacra történő belépés segítségével” esetében prioritási szinten nem kimutatható, „Az egész életen át tartó tanulás politikáinak támogatása” prioritásból is elhanyagolható. „Az oktatási, szociális és egészségügyi infrastruktúra fejlesztése” prioritásból alapvetően a fejlettebb térségek kaptak támogatást, és ez igaz a HEFOP összesítésének szintjén is.

A HEFOP-nál, azon belül is az egész életen át tartó tanulás prioritásnál megfigyelhető egy eddigiekkel ellentétes összefüggés, hogy azok a térségek kaptak több támogatást, ahol alacsonyabb a könyvtárak és iskolai tantermek aránya, de ez a prioritás célrendszeréből adódik, hiszen az egész életen át tartó tanulást támogatja. Viszont ennél az operatív programnál is azok a térségek nyertek el több támogatást, ahol magasabb a középiskolások és az iskolai számítógépek aránya!

11. táblázat

A fejlettségi mutatók összefüggése a támogatott pályázatok értékével a korrelációs együtthatók tükrében (Környezetvédelem és infrastruktúra operatív program)

Mutatók	Környezetvédelem	Intézkedések		
		vízminőség-javítás	állati hulladék kezelése	az energiagazdálkodás környezetbarát fejlesztése
<i>A benyújtott pályázatok 1 főre jutó értéke</i>	0,50	0,51		
Vándorlási különbözet 1000 főre	0,31	0,34		
Vendéglátóhelyek 1000 főre	0,31	0,35	0,50	
Jövedelem egy főre				-0,38
Jövedelem egy adófizetőre				-0,39
A főállásúak aránya a népességben				-0,38
Az alkalmazottak aránya a népességben				-0,38
A kvaterner szektor aránya				-0,37
Az ivóvízhálózatra kötött lakások aránya				-0,62
Bruttó hozzáadott érték egy alkalmazottra			0,58	
A turisztikai vállalkozások aránya			0,40	
Vendégéjszakák 1000 főre			0,60	
Vendégek 1000 főre			0,70	

A KIOP-nál az alacsony esetszámok miatt viszonylag kevés mutató esetében található korreláció a megítélt támogatásokkal, és azok egy része is alacsonyabb megbízhatósági szintű.

Részletesebb utánajárást igényelne viszont, hogy az „Állati hulladék kezelése” intézkedés miért éppen a turisztikai és vendéglátási mutatókkal mutat magas (pozitív) korrelációt, vagy hogy „Az energiagazdálkodás környezetbarát fejlesztése” prioritás annak ellenére támogatja jobban az elmaradott térségeket, hogy azok kisebb arányban nyújtottak be pályázatokat, amint azt egy korábbi táblázatban ismertettük. (Itt megint csak azokat az intézkedéseket mutatjuk be, ahol legalább 20 kistérség részesedett támogatásban.)

12. táblázat

*A fejlettségi mutatók összefüggése a támogatott pályázatok értékével
a korrelációs együtthatók tükrében
(Regionális fejlesztés operatív program)*

Mutatók	Összesen	Prioritások		
		turisztika	térségi infrastruktúra	regionális humán-erőforrás
<i>A benyújtott pályázatok 1 főre jutó értéke</i>	0,73	0,82	0,55	0,37
Személygépkocsik 1000 főre	-0,23		-0,28	
Az adófizetők aránya a népességben	-0,22		-0,24	
Az aktív korúak aránya	-0,21		-0,22	
A főállásúak aránya a népességben	-0,20		-0,24	
Jövedelem egy főre	-0,20		-0,26	
Iskolai számítógép 1000 főre	0,16			
Általános iskolai terem 1000 főre	0,20		0,21	0,21
Munkanélküliségi arány	0,28		0,32	
Vándorlási különbözet 1000 főre			-0,22	
Bruttó hozzáadott érték egy alkalmazottra			-0,20	
Az alkalmazottak aránya a népességben			-0,18	

A 12. táblázatból jól látható, hogy az operatív programok közül – az AVOP mellett – a ROP az, ahol a támogatott pályázatok egy főre jutó értéke leginkább összefügg a kistérségek elmaradottságával, azaz *minél elmaradottabb egy kistérség* a különböző társadalmi-gazdasági és infrastrukturális mutatók alapján, fajlagosan *annál nagyobb arányú megítélt támogatást kapott a ROP-pályázó*. Bár ismételtlen megjegyezzük, hogy az elmaradott régiók kiemelt támogatása előírás volt. A megítélt támogatások egyébként 0,73-as korrelációt mutatnak a benyújtott pályázati igények kistérségi eloszlásával, ami szinte teljesen megfelel a többi operatív program korrelációjának.

Meg kell állapítanunk ugyanakkor, hogy a ROP egésze tekintetében a korrelációs együtthatók jelentősen csökkentek a benyújtott támogatások fajlagos értékénél (lásd 6. táblázat) kimutatotthoz képest. Például az *aktív korú népesség arányával* a ROP egésze tekintetében a benyújtott pályázatoknál -0,41 az érték, a megítélt támogatásoknál már csak -0,21. A *munkanélküliségi arány* a ROP egészét tekintve 0,51-es korrelációt mutatott a benyújtott pályázatok körében, a megítélt támogatások esetében viszont már csak 0,28-at. Ez azt jelenti, hogy bár az alacsonyabb aktivitási arányú, illetve a magasabb munkanélküliségű térségekből kiemelkedően magas egy főre jutó értékű pályázatokat nyújtottak be, a megítélt támogatások között már nem olyan kiemelkedő az elmaradott térségek részesedése, bár még mindig magasabb, mint a fejletteké. A felzárkóztatás célja tehát általában megvalósult, de közel sem olyan mértékben, mint ahogy az az elmaradott térségek pályázati aktivitásából várható lett volna.

A felzárkóztató támogatás ugyanakkor csak „A térségi infrastruktúra és települési környezet fejlesztése” prioritás esetében mutatható ki. „A turisztikai potenciál erősítése a régiókban”, illetve „A humán erőforrás-fejlesztés regionális dimenziójának erősítése” prioritások esetében nem mutatható ki az elmaradott kistérségek magasabb támogatása, sem másféle erős (és a prioritás céljával releváns) összefüggés.

Érdekes megfigyelni ugyanakkor – amit már más operatív programoknál is jeleztünk –, hogy egyes humánerőforrás-tényezők (a ROP esetében a tantermek, és az iskolai számítógépek fajlagos száma, más operatív programoknál a könyvtárak, a középiskolások aránya stb.) szignifikáns módon javíthatják a kistérségek adszorpciós képességét.

Ez azt jelenti, hogy a lokális (kistérségi szintű) tájékoztatás, képzés, tanácsadás fizikai, humán és információs struktúrájának mielőbbi tudatos kialakítása jelentősen befolyásolhatja egyrészt az első Nemzeti fejlesztési terv programjának sikeres végrehajtását, másrészt a második NFT előkészítését, a különböző gazdaságpolitikai célok (versenyképesség vagy felzárkóztatás) területi szempontú érvényesítését.

Kulcsszavak: operatív program, prioritás, intézkedés, pályázat, támogatás, társadalmi-gazdasági helyzet, felzárkóztatás, versenyképesség, fejlettség, kistérség, adszorpciós képesség, NFT, AVOP, GVOP, HEFOP, KIOP, ROP, PIK.

Resume

This article presents the intermediate evaluation of the operational programmes included in the National Development Plan (2004–2006) from a regional aspect relying on support data of 28 February 2006 of the operational programmes. It aims at analysing the effects of social, economic or infrastructural factors on the application activity of subregions for EU funds, on the probability of gaining the funds, and, furthermore, the factors that can enhance the successfulness of application for each measure.